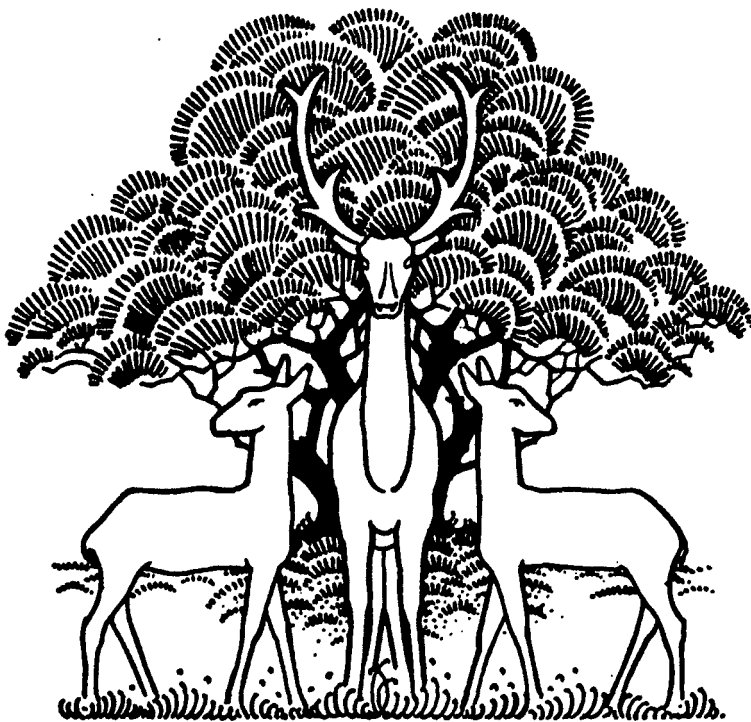

„de Schouw“

Vereniging van
Vrienden
van de
HOGE VELUWE

Vereniging van "VRIENDEN VAN DE HOGE VELUWE"

U i t d e S t a t u t e n :

Art. 2. De vereniging beoogt het aankweken van een hechte band onder hen, die als donateur de Stichting "Het Nationale Park de Hoge Veluwe", gevestigd te Hoenderlo, steunen, de uitbreiding van het aantal dezer donateurs, alsmede het bestaan van het dagelijks bestuur van die Stichting in het verwezenlijken van de doeleinden, die hij krachtens de grondregelen van die Stichting heeft na te streven.

Art. 3. 1. De vereniging tracht haar doel te bereiken door in nauwe samenwerking met het dagelijks bestuur van de Stichting "Het Nationale Park de Hoge Veluwe":

a. in brede kring belangstelling te wekken voor "Het Nationale Park de Hoge Veluwe" door het stimuleren van het bezoek aan dit park;

b. het organiseren van één of meer "Hoge Veluwe-dagen" per jaar;

c. het vormen van werkgroepen uit en in bijzondere gevallen mede buiten haar leden, ter bestudering van bepaalde onderdelen, mogelijkheden en belangen van "Het Nationale Park de Hoge Veluwe" en zijn donateurs;

d. het dienen van advies en/of het doen van voorstellen aan het dagelijks bestuur voornoemd;

B e s t u u r :

Jhr. W.H. de Beaufort, Maarn, Voorzitter.

Prof. Dr. J.F. Kools, Wageningen, Vice-Voorzitter.

Mr. C.J. Pické, Secretaris, Tutsin Noltheniuslaan 2, Apeldoorn. Tel.: 06760-5097. Giro: 539562, Hoenderlo.

Mevr. Ita Kreunen Mees, 2e Secretaresse, "Windewaaï", Hoenderlo. Tel.: 06768-262.

Ch.G. Matser, burgemeester van Arnhem.

H.M. Oldenhof, burgemeester van Ede.

Mr. A.L. des Tombe, burgemeester van Apeldoorn.

Prof. L.F. de Beaufort, Amersfoort.

Mevr. J.J. Hacke-Oudemans, Putten.

J.H. Memelink, Doorwerth.

F.J. Tiele, Schaarsbergen.

Mr. M.C. Bloemers, Chef afd. beh. v. natuurschoon, dep. O.K.W., Den Haag.

Prof. A.M. Hammacher, Dir. Rijksmuseum Kröller-Müller, Otterlo.

Ir. J.H. van Tuil, Dir. Nat. Park de Hoge Veluwe, Hoenderlo.

Redactie "De Schouw"

Mevr. J.J. Hacke-Oudemans

adres: "Windewaaï", Hoenderlo

Mevr. Ita Kreunen Mees

telefoon 06768-262

A.B. Wigman

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

Adv. Leden

Elke donateur van het Nationale Park kan lid worden. De minimum contributie bedraagt f 2.50 voor gewone leden; voor echtgenoten van leden f 1.—. Voor Jeugdleden f 1.—. Organisaties en verenigingen kunnen, als zodanig, lid worden voor tenminste f 10.— per jaar. "De Schouw" wordt U gratis toegezonden.

O n t w e r p o n s l a g : H a n s B e e r s

H e t v l i e g v e l dD E E L E N

- De vrienden van de Hoge Veluwe zullen stellig gaarne op de hoogte blijven van de gang van zaken betreffende het fatale plan een squadron straaljagers te stationneren op genoemd vliegveld. Na de vragen door de heer Vermeer in de Tweede Kamer gesteld en na beantwoording door de minister van Oorlog, heeft op 7 juni het bestuur van de Contact-commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming een adres aan de ministerraad gericht om uiting te geven aan zijn verontrusting, dat ondanks krachtige protesten nog geen wijziging is gebracht in het voornemen der regering. Hierin wordt betoogd, dat de Veluwe het recreatiegebied bij uitnemendheid van Nederland is. Het bezoek is reeds gestegen tot 7.900.000 mandagen per jaar. De bezoekers is het om natuurschoon en rust te doen. Deze onschatbare waarden worden op de Veluwe gevonden, dank zij de aankoop en instandhouding van natuurreservaten door particulieren en overheid.

Genoemd worden: Het Nationale Park "De Hoge Veluwe" (5700 ha, eigendom van de gelijknamige stichting), het Nationale Park "Velwezoo" (4000 ha eigendom van de Ver. tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland), de landgoederen van de Stichting "Het Geldersch Landschap" ten Westen van Arnhem (834 ha), de Staatsbossen ten Noorden van Hoenderloo (3000 ha), het landgoed het Plan-

ken Wambuis (2000 ha), de Loenermark (bijna 2000 ha), eigendom van de gemeente Apeldoorn, e.a. Deze terreinen liggen nu alle binnen de straal van 15 km van het vliegveld Deelen, zodat ook daar de rust zal worden verstoord (zie kaartje als bijlage).

Vervolgens werd op initiatief van genoemde Contact-commissie en het bestuur van de A.N.W.B. tezamen een persconferentie gehouden te Arnhem op 12 juni. Vertegenwoordigers der Ver. van Vrienden van de Hoge Veluwe waren ook uitgenodigd.

Deze conferentie, gevolgd door een excursie naar het vliegveld Deelen heeft in de pers grote weerklank gevonden. Ons medelid, de heer Jeekel, hield tijdens deze conferentie een rede, waarin de geschiedenis van de Hoge Veluwe wordt belicht. De redactie meent, dat de leden onzer vereniging hiervan gaarne kennis zullen nemen.

Ten slotte heeft op 25 juni de heer Van der Goes van Naters schriftelijke vragen aan de minister van Oorlog gesteld, die door Z.Ex. uitvoerig zijn beantwoord. Hoopvol is het antwoord niet. Het voornaamste is echter, dat de minister zijn uiteenzettingen besluit met:

"Ondergetekende zegt gaarne toe, dat telkenmale als de eisen van de N.A.V.O. hem de gelegenheid bieden tot nadere beslissingen over dislocatie van luchtmachteenheden, zijnerzijds de grote nationale belangen van de Hoge Veluwe hun volle gewicht in de schaal zullen krijgen".

Misschien heeft het algemene protest toch nog enige invloed op de gang van zaken.

Redactie.

Het herfstbos verteert zich
Als een doodstil vuur
In den fonkelenden morgen
Goud en azuur.

Adema van Scheltema

DE ONTWIKKELING VAN DE HOGE VELUWE
EN DE INVLOED VAN MILITAIRE MAATREGELEN DAAROP

Rede gehouden door de heer H.M.M. Jeekel, lid van het Dagelijks Bestuur van de Hoge Veluwe en regent van de Kröller Müller-Stichting, tijdens de persconferentie in Café-Restaurant Rijenburg op woensdag 12 juni 1957.

- Het Bestuur van het Nationale Park De Hoge Veluwe heeft mij verzocht u in het kort een schets te geven van de ontwikkeling van De Hoge Veluwe en de invloed, welke militaire maatregelen daarop hebben uitgeoefend. Dit is geen eenvoudige taak, want al is dit de meeste buitenstaanders niet bekend, de geschiedenis van De Hoge Veluwe is fel bewogen geweest. De opeenvolgende gebeurtenissen zijn dikwijls zo in elkaar verstrengeld, dat bepaalde fasen uit de geschiedenis, zonder dat men de achtergronden daarvan kent, voor de niet-ingewijde onbegrijpelijk zijn.

Ik meen mijn schets het beste te kunnen verdelen in twee perioden, namelijk de periode van de opbouw en de periode van de afbraak.

De eerste periode begon in 1909, toen de Heer en Mevrouw Kröller, de Stichters van het Landgoed De Hoge Veluwe, de Havezate Harskamp verwierven, een eenvoudige bezitting onder Harskamp gelegen.

Van Harskamp uit maakten zij kennis met de Hoge Veluwe door verre tochten te paard. Zo leerden zij Otterloo en Hoenderloo kennen, het schilderachtige dorpje Deelen met zijn prachtige vergezichten, maar bovenal de onafzienbare heidevelden en uitgestrekte zandverstuivingen met hun typische begroeiing van jeneverbessen en vliegdennen.

Het was in deze omgeving van oorspronkelijkheid en eenzaamheid, dat de grootse gedachte ontwaakte en rijpte de eigenaardige schoonheid van dit landschap in een zo veel mogelijk ongerepte staat voor

het nageslacht te bewaren.

Na bestudering van de kaart leek het niet onmogelijk deze gedachte te verwezenlijken. Toen het besluit eenmaal was genomen, werden met grote voortvarendheid de moeizame en langdurige onderhandelingen gevoerd met de eigenaren van de in aanmerking komende terreinen. Het resultaat hiervan was tenslotte, dat een aaneengesloten gebied ter grootte van 6.500 ha werd verworven.

Nadat dit was bereikt, werd in 1914 na ampele overwegingen aan dr. Berlage opdracht gegeven het u allen welbekende huis St. Hubertus te bouwen met als motief de legende van St. Hubertus, de schutspatroon van de jagers.

Naarmate de ontwikkeling van De Hoge Veluwe voortschreed, gingen als vanzelf de gedachten van de Heer en Mevrouw Krölller uit naar wat op ander gebied, met name op kunstgebied, tot stand was gebracht; de verzameling van schilderijen, in hoofdzaak moderne kunst. Deze collectie was intussen van internationale betekenis geworden. Voor het onderbrengen van de collectie was oorspronkelijk gedacht aan de bouw van een museum in Wassenaar. De verrassende ontwikkeling van De Hoge Veluwe deed echter de vraag rijzen of het museum daar ter plaatse niet op heel bijzondere wijze tot zijn recht zou komen. Waar elders bestonden de rust en stilte van omgeving, zo noodzakelijk voor het waarlijk opnemen van kunst, als in deze grootse natuur.

Lang werd gearzeld alvorens tot een beslissing te komen, doch eindelijk kregen emoties en gedachten vaste vorm en werd het scheppen van een blijvend monument, waar natuur en kunst op zeldzame wijze verenigd zouden worden, tot levensdoel gesteld.

In 1927 werd aan prof. Henri van de Velde opdracht gegeven een plan te ontwerpen voor een monumentaal museum aan de voet van de Franse Berg. Prof. Van de Velde is hierin op waarlijk geniale wijze geslaagd en in 1928 werd met de bouw van dit mu-

seum een aanvang gemaakt.

De grote economische en financiële crisis van de dertiger jaren had echter fatale gevolgen. Diepgaande wijzigingen voltrokken zich in de zakenwereld. Het Müller-concern, de bron, waaruit de middelen vloeiden voor de financiering van de denkbeelden van het echtpaar Krölller, wankelde op zijn grondvesten.

De veranderde tijdsomstandigheden dwongen niet alleen de bouw van het museum stil te leggen, maar ook het behoud van hetgeen reeds tot stand was gebracht liep het allergrootste gevaar.

Ik kan niet stil staan bij alle pogingen, die door de Heer en Mevrouw Krölller zijn gedaan om hun levenswerk te redden en die de een na de ander tot mislukking waren gedoemd. Toen de nood het hoogst gestegen was, gelukte het Mevrouw Krölller de toenmalige Minister van Onderwijs, kunsten en Wetenschappen, mr. Marchant, voor De Hoge Veluwe te interesseren en hem te bewegen zich ter plaatse op de hoogte van de situatie te stellen.

Met ver vooruitziende blik kwam deze bewindsman tot de overtuiging, dat hier een object lag, waard om voor het Nederlandse volk te worden behouden.

Dank zij het constructieve werk van de Heer Marchant, daarbij krachtig gesteund door de toenmalige Minister van Financiën, mr. Oud, die de voor de overname van het landgoed benodigde gelden ten bedrage van f 810.000.-- in de vorm van een hypotheek verstrekke, kon in 1935 de Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe worden opgericht. Deze Stichting werd eigenaresse van het landgoed en kreeg tot taak het levenswerk van de Heer en Mevrouw Krölller in hun geest voort te zetten.

Met diepe dankbaarheid wordt deze daad van de beide Ministers in herinnering gebracht, want zonder hun interventie zou er thans geen Nationale Park De Hoge Veluwe, een van de kostbaarste bezittingen van het Nederlandse Volk, bestaan.

Wederom bleek door welke hoge idealen de Heer en

Mevrouw Krölller zich lieten leiden, toen zij bij de oprichting van de Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe - niettegenstaande de deplorabele staat van hun financiën - de kostbare kunstcollectie aan de Staat ten geschenke gaven.

Nog was geen einde gekomen aan het onbaatzuchtig streven van de Heer Krölller. Nauwelijks had hij financieel weer enige bewegingsvrijheid of hij bracht de middelen bijeen voor de bouw van het huidige museum, waarvoor het ontwerp eveneens door prof. Van de Velde was gemaakt.

Ook de Staat heeft aan de bouw bijgedragen door de beschikbaarstelling van werkloze bouwvakarbeiders. In 1938 kon dit museum voor het publiek worden opengesteld. Zo was dan toch - zij het in wat bescheidener vorm dan oorspronkelijk was gedacht - een natuur- en cultuurmonument geschapen, dat in deze combinatie zijn weerga in de wereld niet vindt.

Hiermee was de periode van opbouw ten einde gelopen.

Afbraak

De periode van afbraak begon, toen ons land in mei 1940 in de Tweede Wereldoorlog werd betrokken. Reeds in de eerste oorlogsdagen landden lichte Duitse vliegtuigen op de Deelense heide.

Na de capitulatie van ons land zijn de Duitsers overgegaan tot egalisatie van het terrein en werd een primitieve startbaan aangelegd. Oorspronkelijk lag het in hun bedoeling van Deelen alleen gebruik te maken als basis voor lichte observatievliegtuigen. Toen de oorlog echter een langdurig karakter kreeg, werd een aanvang gemaakt met het inrichten van Deelen als aanvalsbasis op Engeland voor zware bommenwerpers. Lange en brede startbanen werden aangelegd en op verscholen plaatsen in de omringende bossen werden hangars gebouwd, die door rolbanen met de startbanen werden verbonden. Het grondgebied, dat aan De Hoge Veluwe grensde,

breidde zich voortdurend verder uit en besloeg ten slotte een oppervlakte van ruim 2200 ha of meer dan 1/3 van het totale gebied van De Hoge Veluwe.

Nadat dit stadium was bereikt, ontving het Parkbestuur een mededeling van de overheid, dat alle gronden in Nederland, welke waren geoccupeerd door de Duitsers t.b.v. vliegvelden, moesten worden overgedragen aan de daarvoor in het leven geroepen Stichting Landelijke Bezettingsschaden. Dien-tengevolge werd het Parkbestuur uitgenodigd maatregelen te treffen voor de overdracht van de daarvoor in aanmerking komende terreinen. Toen het Parkbestuur aan deze uitnodiging geen gevolg gaf, werd door de overheid te kennen gegeven, dat de gronden zonder meer zouden worden genaast.

Hierop volgden langdurige besprekingen. Het beste, dat bereikt kon worden, was een overeenkomst met de Stichting Landelijke Bezettingsschaden, waarbij de gronden aan deze stichting werden overgedragen onder beding, dat na beëindiging van de oorlog De Hoge Veluwe het recht van wederinkoop werd toegekend voor de gronden gelegen ten Westen van de verkeersweg Hoenderloo-Schaarsbergen. Van dit recht is later gebruik gemaakt, zodat deze gronden weer in eigendom van De Hoge Veluwe zijn overgegaan. De gronden gelegen ten Oosten van de verkeersweg Hoenderloo-Schaarsbergen, met een totaal oppervlak van ruim 850 ha, waren wij echter definitief kwijt. Nauwelijks was een begin gemaakt met het herstel van de zwaar gehavende terreinen, toen de Regering een beroep deed op het Parkbestuur de start-en rolbanen in de bestaande staat te laten, daar de mogelijkheid bestond, dat deze voor de verdediging van ons land zouden moeten worden hersteld en wederom in gebruik genomen. Het Parkbestuur heeft aan deze wens voldaan en jarenlang zijn de start-en rolbanen ongemoeid gelaten.

Plotseling dreigde in geheel andere richting een nieuw militair gevaar. Aan de Noordzijde grenst het

Park aan de legerplaats Marskamp. De militaire autoriteiten waren tot de ontdekking gekomen, dat de oefenterreinen van deze legerplaats te klein waren geworden. Ten einde hierin verbetering te brengen, achtten zij het noodzakelijk een gebied van 100 ha toebehorend aan De Hoge Veluwe bij de legerplaats te voegen. Gelukkig is het niet tot annexatie gekomen, daar het ten slotte mogelijk bleek een regeling te treffen, waarbij het betreffende gebied aan het Dept. van Oorlog werd verhuurd. Voor recreatiedoeleinden zijn deze 100 ha echter verloren gegaan.

Toen in 1952 het Koreaconflict uitbrak en de politieke verhoudingen in de wereld zich op beangstigende wijze toespitsten, berichtte de Regering het Parkbestuur, dat onmiddellijk herstel van de startbanen en het wederom in gebruik nemen van het vliegveld Deelen van het allergrootste belang voor de verdediging van ons land werd geacht. Daar verwacht kon worden, dat overeenstemming over de aan De Hoge Veluwe uit te keren schadeloosstelling niet op korte termijn verkregen zou kunnen worden, vroeg de Regering ons begrip voor de gevaarlijke situatie te tonen en in afwachting van de schade-regeling en overdracht der gronden toestemming te verlenen tot het onmiddellijk herstel van de startbanen.

Niettegenstaande dit opnieuw een verlies aan grondgebied betekende, voorshands vastgesteld op rond 300 ha, waardoor het totale terreinverlies opliep tot 1250 ha, heeft het Parkbestuur het verlangde begrip getoond en de gevraagde toestemming verleend, echter onder het beding, dat - afgezien van incidentele oefeningen in internationaal verband - in vreedstijd geen straaljagers van het vliegveld gebruik zouden maken.

De Minister van Oorlog heeft dit beding aanvaard, echter met de restrictie "behoudens mogelijke latere wijziging in de inzichten". Het is duidelijk, dat door deze restrictie het gestelde beding ge-

heel op losse schroeven kwam te staan. Daarom werd in een mondeling onderhoud met de Minister gevraagd welke interpretatie aan zijn restrictie moest worden gegeven. De Minister heeft hierop geantwoord, dat - zelfs in vreedstijd - bij een plotselinge verscherping van de politieke verhouding militaire noodzaak hem zou kunnen dwingen zijn toezegging omtrent de niet-stationering van straaljagers op Deelen in te trekken.

Het Parkbestuur erkende de noodzaak van deze maatregel onder de door de Minister genoemde omstandigheden en aanvaardde zijn interpretatie van de toegevoegde restrictie!

Sindsdien heeft de Minister zich strikt gehouden aan de gedane toezegging tot op 17 april j.l.

Wat heeft zich intussen op het vliegveld afgespeeld? Nadat de gewijzigde grenzen waren vastgesteld en de afrasteringen dienovereenkomstig verplaatst, werden de startbanen met bekwame spoed hersteld. Nauwelijks was dit werk gereed gekomen of de militairen kwamen met een nieuwe eis tot gebiedsafstand. Voor het veilig landen bij nacht werd het namelijk noodzakelijk geacht het vliegveld in noordelijke richting met 4 ha uit te breiden, ten einde de landingslichten te kunnen doortrekken. Daar het hier een veiligheidsmaatregel betrof ter bescherming van het leven van onze piloten, heeft het Parkbestuur gemeend geen bezwaren te moeten maken en heeft het deze gebiedsafstand aanvaard. Kort daarop klopten de militairen opnieuw bij De Hoge Veluwe aan, ditmaal met een eis tot afstand van een terrein ter grootte van 100 ha, deel uitmakende van een der schoonste gebieden van De Hoge Veluwe, de Deelense Start. Uiteraard bestond er bij het Parkbestuur weinig neiging aan de steeds verder gaande eisen van de militairen gehoor te geven. De ter zake gevoerde besprekingen hebben ten slotte tot het resultaat geleid, dat militaire deskundigen de positie opnieuw zouden bestuderen. Sindsdien hebben wij er niets meer over ver-

nomen.

Laten wij ons echter geen illusies maken. Wanneer inderdaad straaljagers permanent op Deelen worden gestationeerd, dan kan er geen twijfel over bestaan, dat nieuwe eisen tot gebiedsafstand zullen worden gesteld. Hoever deze eisen uiteindelijk zullen gaan, kan op dit oogenblik niemand zeggen, maar met de vroegere ervaring met Deelen als vliegveld voor ogen bestaat er weinig aanleiding tot optimisme.

Het gaat er voor De Hoge Veluwe dus niet alleen om in verzet te komen tegen de rustverstoringende invloed, welke van straaljagers uitgaat, maar bovenal om een verdere aantasting van het grondgebied, waarvan de consequenties niet zijn te overzien, te voorkomen.

Thans keer ik terug tot de fatale datum van 17 april j.l. Op die dag gaf de Minister zonder enig voorafgaand overleg en zonder enig motief hiervoor te noemen het Parkbestuur kennis, dat een squadron straaljagers op Deelen zou worden gestationeerd.

Het Parkbestuur acht dit voornemen van de Minister in flagrante strijd met hetgeen was overeengekomen en het heeft niet geaarzeld dit op ondubbelzinnige wijze onder het oog van de Minister te brengen. Enigerlei reactie hierop van de zijde van de Minister is echter uitgebleven.

Hierop heeft het Parkbestuur een beroep gedaan op de leden van de Eerste en Tweede Kamer om het voornemen van de Minister ongedaan te maken. De burgemeesters van Arnhem, Apeldoorn en Ede en tal van organisaties werkzaam op het gebied van de recreatie en natuurbescherming hebben zich in gelijke geest uitgedrukt. In het bijzonder zou ik nog onder Uw aandacht willen brengen een beroep van de Kröller-Müller-Stichting, d.i. een stichting door de Heer en Mevrouw Kröller in het leven geroepen om over de ideële belangen van De Hoge Veluwe en het Museum te waken, welk beroep gedaan werd op

de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen om zijn invloed in de Ministerraad aan te wenden, opdat een andere oplossing voor het straaljagerprobleem zou worden gezocht. Als argument werd hierbij naar voren gebracht de gebondenheid van de Krölller-Müller-collectie aan De Hoge Veluwe, als schenkingsvoorwaarde gesteld en door de Staat aanvaard. Maar dan rust op de Staat ook de plicht deze kostbare verzameling, waarvan de waarde op f 40.000.000.-- wordt geschat en die is ondergebracht in een uiterst kwetsbaar museum, niet in een gevarenzone te brengen.

Ten slotte maak ik met erkentelijkheid gewag van de vragen, welke door de Heer Vermeer als lid van de Tweede Kamer aan de Minister van Oorlog werden gesteld. In het antwoord van de Minister vinden wij de duidelijke bevestiging, dat hij zich niet aan de overeenkomst heeft gehouden.

De vraag is nu, wat kan er verder worden gedaan om het onheil, dat ons boven het hoofd hangt, af te wenden.

18e HOGE-VELUWEDAG OP 25 MEI 1957

- De voorzitter heette de Vrienden van de Hoge Veluwe welkom, waarbij hij zijn bezorgdheid uitsprak over de bedreiging door de straaljagers.

Deze dag was gewijd aan de oudheidkunde. De heer G. Elzinga, medewerker van het Gemeentemuseum te Arnhem en secretaris van de werkkommissie voor de oudheidkundige inventarisatie der Geld. Archaeologische Stichting was bereid gevonden een lezing te houden over dit onderwerp.

In de aula van het Krölller-Müllermuseum, die door de directie bereidwillig werd afgestaan, had deze lezing plaats, verlevendigd door een aantal zeer mooie lichtbeelden en verduidelijkt door meegebrachte voorwerpen uit de collecties van de Geld. Archaeologische Stichting, die in het Gemeentemuseum Arnhem zijn ondergebracht. De medewerking van de directie van dit museum werd op hoge prijs gesteld.

Het is bekend, dat de Veluwe en de overige hoge zandgronden van Gelderland reeds zeer vroeg bewoond zijn geweest. Uit het einde van de derde ijs tijd zijn

vuiatkeien bekend, een wapen gebruikt bij de jacht. Uit de laatste periode van de oude steentijd ($\pm$ 10.000 v.Chr.) zijn veel meer vondsten bekend, vuurstenen spitsen, stekers, krabbers, allenaal voorwerpen om dierenhuiden en -beenderen te bewerken, voornamelijk van het rendier. Bij Otterloo ligt nl. een der vindplaatsen. Uit de midden-steentijd zijn het vooral de zeer fijne en kleine voorwerpen, die bij de jacht op kleiner wild hebben gediend, die de aandacht trekken. Op de Veluwe is deze cultuur rijk vertegenwoordigd geweest en nog zijn deze voorwerpen te vinden na zandverplaatsing, b.v. bij harde wind in stuifzandgebieden.

In de jonge steentijd is de mens zich gaan bezig houden met veeteelt en landbouw. Binnentrekkende stammen brachten de kunst mee van het vervaardigen van aardewerk. Uit deze jonge steentijd zijn de bakers bekend met verschillende versieringen, die aan de dode werden meegegeven. Zij zijn teruggevonden in de bekende grafheuvels, die in grote aantallen op de Veluwe voorkwamen. De werktuigen, mooie bewerkte hamerbijlen en messen verraden, soms door het gebruikte materiaal, contact met andere volken. In deze tijd moet ook geplaatst worden het verschijnsel van het z.g. rode zand. Waarschijnlijk is deze verkleuring ontstaan als gevolg van het afbranden van boscomplexen voor het verkrijgen van cultuurgrond.

De bronstijd wordt gekenmerkt door de uitbreiding der heidevelden, ten gevolge van de vernieling der bossen door veeweiden en door verandering van het klimaat. Vondsten van dolken, lanspunten en bronzen bijlen zijn op de Veluwe niet talrijk. Dit gebied en speciaal de midden-Veluwe is tot in de 19e eeuw zeer schaars bevolkt geweest, mede ten gevolge van het voorkomen van de stuifduinen, die zich voortdurend verplaatsten, cultuurgrond onderstoven en op andere plekken uitgestoven kommen deden ontstaan.

Na de met aandacht gevolgde lezing werden enige oude bewoningsplekken op De Hoge Veluwe bezocht, o.a. in de kwekerij bij het Otterlose hek, waar rood zand voor komt en de oude pleisterplaats de Pampel. Er zijn nog wel meer dergelijke plaatsen op De Hoge Veluwe bekend, maar deze waren onbereikbaar voor de auto's en bussen.

De voorzitter dankte in hartelijke bewoordingen de spreker voor zijn interessante lezing. Op de Koperen Kop werd de avondboterham gebruikt. De rhododendrons hadden verstek laten gaan; de bloei was op dat moment nog seer gering.

J. J. H. - 0.

TIJDELIJKE SLUITING VAN DE WILDBAAN - Ook dit jaar zal het zuidelijke gedeelte van het Nationale Park (de z.g. Wildbaan) wegens de bronst der edelherten voor ieder gesloten zijn van 16 september t/m 12 oktober. De grote weg

Rijzenburg-Museum en Oud-Reenst-Museum kan echter als naar gewoonte gedurende de openingsuren worden benut, doch het is verboden, dat men zich in veld en bos begeeft.

Overtreders riskeren een bekeuring.

GEEN VOORKEUR - Bij controle in het veld en op de wegen of paden blijkt meermalen, dat donateurs (c.q. vrienden) van het Nationale Park rechten menen te kunnen ontleen aan de bijzondere positie, welke zij uit hoofde hiervan menen in te nemen, b.v. het langer verblijven in het terrein dan is voorgeschreven (vóór 8 uur en ná zonsondergang).

Dit is echter een misverstand; zij genieten geen voorkeur of speciale privileges en worden mitsdien verzocht zich te houden aan de usantiële bepalingen en richtlijnen, die zonder onderscheid voor alle bezoekers gelden.

De Directeur van het
Nat. Park De Hoge Veluwe.

VERZOEK VAN DE REDACTIE

- Wij hebben geen extra kopij meer en wij houden ons ten zeerste aanbevolen voor bijdragen voor "De Schouw" van onze leden.

Onder de ± 650 "Vrienden" zullen er zeker toch wel zijn, die iets interessants te vertellen of te vragen hebben over "De Hoge Veluwe".

De redactie van "De Schouw" verwacht gaarne een stroom van brieven!

WANDELTOCHT A. N. W. B.

- Evenals reeds meerdere malen met succes geschiedde, organiseert de Kon. A.N.W.B. deze herfst wederom wandeltochten over De Hoge Veluwe en wel op zaterdag 14 en zondag 15 september a.s.

Er zijn twee routes: één van ± 12 km en één van ± 18 km.

Vertrekpunt Hoenderloo.

